

ДІЯЛЬНІСТЬ БРАТСТВА САМОСТІЙНИКІВ У ПІДРОСІЙСЬКІЙ УКРАЇНІ У 1914 – ЛЮТОМУ 1917 рр.

Розглянуто особливості функціонування Братства самостійників в українських губерніях Російської імперії. Саме питання існування організації досі залишається предметом наукової дискусії вітчизняних дослідників у зв'язку з браком інформації про неї. Відповідно до свідчень Р. Бжеського діяльність Братства була цілком таємною та ґрунтувалася на засадах ідеології українського націоналізму. Зважаючи на невелику кількість членів, братство не створювало власних відкрито діючих об'єднань, а намагалося пропагувати свої ідеї в новостворених та вже діючих організаціях, делегуючи туди своїх представників.

Ключові слова: Братство самостійників, таємне товариство, ідеологія українського націоналізму, молодіжна організація, Юнацька спілка.

Напередодні та в роки Першої світової війни зростає політична активність студентської та учнівської молоді, що проявилася в формуванні ними ряду громадсько-політичних організацій національного та соціалістичного спрямування. Діяльність таких об'єднань стала для багатьох їх учасників місцем політичної соціалізації та кристалізації їхніх політичних поглядів, що мало вплив на перебіг національно-визвольних змагань в період Української революції 1917-1921 рр. Однією з таких організацій було і Братство самостійників, сам факт існування якого і досі залишається предметом наукової дискусії.

Діяльність Братства самостійників висвітлена в роботах переважно одного дослідника, мемуариста та безпосереднього учасника організації – Р.С. Бжеського (1897-1982), який починаючи з 1924 р. і аж до кінця життя під різними псевдонімами у спогадах та історичних працях розкривав окремі аспекти його функціонування у роки Першої світової війни та Української революції [1; 2; 3; 4]. 2014 р. Україну відвідала його дочка М. Андраде-Бжеська (що нині проживає в Бразилії), котра оприлюднила частину раніше неопублікованих спогадів свого батька. У них йдеться про обставини входження мемуариста до Братства самостійників яке було скріплене урочистою присягою у Спаському соборі Чернігова. 2015 р. вона надіслала до Чернігова розповідь “З Чернігова у світ – мій батько” в котрій оприлюднила ряд біографічних відомостей з життя Р.С. Бжеського та відзначила, що “найвпливовішим фактором його життя була приналежність до таємного “Братства самостійників”. У рамках цієї таємної організації батько склав присягу та все життя: цілковито присвятився єдиній меті – створенню Української держави!” [5, с.111-112]. На сучасному етапі існування Братства самостійників в своїх роботах доводять Ф.Г. Турченко [6, с.208-210], І.Ю. Робак та З.С. Савчук [7, с.155-156; 8, с.16-18]. Їхніми опонентами виступають В.Ф. Солдатенко [9, с.101-106] та В.Ф. Верстюк [10, с.25-26]. С.І. Кот, натомість, починає відлік існування Братства самостійників з 1917 р. [11, с.664-665] Чернігівський історик В.М. Бойко в своїй роботі 1995 р. визнавав свідчення Р.С. Бжеського досить сумнівними [12, с.50], натомість в примітках до його спогадів, опублікованих в 2015 р. він та чернігівська дослідниця Т.П. Демченко не піддають сумніву існування організації, натомість вказують, що “її нечисленність, відсутність програмових документів, діловодства сприяли тому, що вона не потрапила в поле зору ні царської таємної поліції, ні радянських чекістів” [5, с.118].

Досі не існує окремих публікацій, котрі б узагальнювали наявні дані за 1914-1917 рр. На сучасному етапі суперечки навколо організації точаться переважно в контексті вивчення інших питань. Метою нашої статті є загальна характеристика діяльності Братства самостійників. Для її виконання нами поставлені такі завдання: підсумувати відомості, що подавав Р.С. Бжеський у своїх публікаціях різних років щодо діяльності Братства самостійників; проаналізувати програмні положення діяльності організації; охарактеризувати участь Братства самостійників у творенні Юнацької спілки.

Ідея заснування Братства Самостійників виникла чи то наприкінці 1912 р. [2, с.9], чи то наприкінці 1913 р. [3, с.393] На майбутніх “братчиків” величезне ідеологічне враження справила брошура Д.І. Донцова “Модерне москвофільство” (1913 р.), що прискорила появу організації [2, с.9]. В першій половині 1914 р. в м. Прушків поблизу Варшави група студентів-українців вирішила створити самостійницьку організацію, але установчі збори Братства самостійників відбулися в Києві. На них було присутньо 28 надійних осіб, що пройшли попередню перевірку. Метою існування організації визнавалася боротьба з проросійською орієнтацією української інтелігенції та виховання підростаючого покоління в дусі націоналістичного самостійництва (на протигагу до москвофільського автономізму) [4, с.29].

Очолював Братство самостійників В.Д. Отамановський [2, с.9-10]. В 1912 р. він вступив на юридичний факультет Київського університету, а вже 1913 р. перевівся до Київського політехнічного інституту де належав до напівлегальної Української студентської громади [8, с.15]. Саме з середовища українського студентства КПІ в роки його навчання вийшло ряд прокламацій націоналістичного змісту, і якщо в листівці за лютий 1914 р. ставилася вимога автономії України [13, арк.119-119 зв.; 14, с.66-67], то у відозвах, що розповсюджувалися в квітні 1916 р. від імені “групи старших студентів-політехніків” та “групи студентів-політехніків” мова йшла вже про необхідність спільної роботи, спрямованої на об'єднання України, відновлення незалежності та встановлення демократичного устрою, а також поразки Російської імперії у Першій світовій війні [15, арк.130-133, 151, 153]. Згадуючи цей період свого життя В.Д. Отамановський, зокрема, зазначав: “За студентських часів перед революцією в мене склався самостійний націоналістичний

світогляд, суть якого в скороченню така: тільки національна держава забезпечує повні національні права поневоленої нації: класова боротьба є справа внутрішня і перед лицем національного ворога не повинно бути клас та партій; поразка Росії од німців та революція внаслідок цього мусять призвести до розвалу російської тюрми народів та повстання УНР" [16, с.70]. У 1916 р. В.Д. Отамановський, рятуючись від поліцейських переслідувань, став уповноваженим Комітету відділу харчових пунктів Південно-Західного фронту Союзу міст [8, с.17].

У січні 1917 р. Київський осередок Братства самостійників нараховував 27 осіб, Чернігівський – 11, Полтавський – 5, Лубенський – 5. Організації існували і по інших містах [4, с.34]. Більш-менш повні дані ми маємо про членів чернігівського осередку Братства самостійників його головою був В.М. Еллан-Блакитний, а членами А.В. Казка, Євреїнів, Колоскевич, В. Коновал, Н. Коновал, Н. Лайко та Г. Устименко [1, с.286-288], Р. Бжеського було введено до організації у 1916 р. [5, с.115-117] Певний час до неї входив П.Г. Тичина, але на початку 1917 р. він до Братства самостійників вже не належав та вважав, що воно припинило своє існування [4, с.34]. Членами Братства в інших місцевостях були П. Діденко, Андрієвський, Ф. Летушко, М. Лизогуб, М. Павленко, П. Федорченко, О. Калюжний, І. Тимошук, Литвицький [2, с.9-10] тощо. Братчики бойкотували російську культуру та мову. Вживання останньої та відвідування російських культурних заходів допускалося з метою конспірації, за межами України тощо. Наступним напрямом діяльності Братства самостійників стало поширення в російській армії (особливо в частинах з російським етнічним складом) настроїв поразки та розповсюдження відповідної літератури, а також сприяння розкладу армії задля поразки Російської імперії у Першій світовій війні. 1916 р. було налагоджено читання рефератів та проведення дискусій. За допомогою таких форм роботи популяризувалися "Десять заповідей" М.І. Міхновського, вивчалися роботи Д.І. Донцова, І.М. Джиджори тощо [2, с.10].

Організація була цілком таємною. Члени Братства самостійників складали присягу не виказувати нікому його існування доти, доки воно діятиме, а тоді коли воно перестане діяти – не виявляти його живих членів [4, с.33]. В тексті присяги також містилося "Десять заповідей" М.І. Міхновського [5, с.116-117]. Було вирішено з огляду на досвід РУП та москвофільство української інтелігенції не збільшувати число членів організації та ускладнити можливість вступу до неї. Нові члени приймалися тільки після тривалої перевірки. Суворі конспірація продовжувала зберігатися і після Лютневої революції [3, с.393]. Натомість самі братчики могли (і повинні були) входити до різних українських партій та організацій, намагаючись обійняти там керівні посади та підтримувати при цьому контакт з Радою Братства, отримуючи від неї інструкції [2, с.9]. Проводячи паралелі вкажемо, що подібної тактики за даними Харківського губернського жандармського управління притримувалася в роки Першої світової війни і група молоді, що була носієм національного світогляду в Харкові. Вона була не чисельною, не утворювала єдиної постійно діючої організації, однак мала значний вплив на всі прояви українського громадського життя в місті. До лідерів цієї групи відносили А.П. Ковалівського та В.М. Алексеєнка. Націоналісти були представлені в кожній українській організації, а також серед соціалістів-революціонерів та соціал-демократів, хоча й прагнули протидіяти надмірному захопленню соціалістичними ідеями, відстоюючи національний характер українського руху [17, арк.142-142 зв.]. Відомостей про причетність харківських націоналістів до Братства самостійників на існує, однак варто відмітити подібність тактики до описаної Р.С. Бжеським.

Організаціями, що створювали представники Братства самостійників в роки Першої світової війни, за свідченнями Р.С. Бжеського, були нелегальні – "Академія української мови", що маскувалася під культурницьке об'єднання, та юнацькі спілки, котрі створювалися самостійниками напередодні Лютневої революції 1917 р. по всій Україні [4, с.30-31]. Насправді ж Юнацька спілка була створена у квітні 1915 р. на з'їзді юнацьких гуртків Полтавської та Харківської губерній та мала переважно соціалістичну та автономістську орієнтацію. Згадані вже націоналістичні кола Харкова намагалися здійснювати вплив на організацію, в тому числі й шляхом входження до її керівних структур, однак внаслідок посилення в ній впливу соціал-демократів на II з'їзді Юнацької спілки в травні 1916 р. були вимушені залишити організацію [18, с.241-248]. Жорсткій критиці в своїх мемуарах тезу Р.С. Бжеського про заснування Юнацької спілки з ініціативи Братства самостійників піддав її активний учасник Д.Ф. Соловей, котрий відмітив хронологічні, ідеологічні та термінологічні неузгодженості і назвав її "цілковитою фантазією". Зокрема, він цілком слушно відзначив, що багатьох юнацьких спілок не було, а була єдина Юнацька спілка, що включала в себе окремі самоосвітні гуртки [19, с.56-57].

Донедавна не існувало жодного документального підтвердження створення осередку Юнацької спілки в Чернігові членами Братства самостійників в другій половині 1916 р., про що говорить в своїх спогадах Р.С. Бжеський [1, с.227] Всі дані, котрі наводилися рядом українських істориків про існування організації Юнацької спілки в Чернігові [18, с.244-245; 20, с.226; 21, с.187] ґрунтувалися на бездоказових та ймовірнісних твердженнях чернігівського краєзнавця М. Кодацького, котрий в статті "Нотатки до біографії Блакитного", що була вперше надрукована в 1930 р. у № 10 журналу "Червоний шлях", оповідаючи про біографічні відомості В.М. Еллана-Блакитного часів Першої світової війни зупинився на його діяльності в українському самоосвітньому гуртку, далі навів відомості про другий з'їзд та третю конференцію Юнацької спілки, а потім зробив такий висновок: "Як видно зі справ ревідділу Чернігівського крайархіву, чернігівська організація, якщо вона і існувала (Чернігівське ГЖУ про неї не знала), участі у з'їздах і конференціях не брала. Проте дехто з чернігівців запевняє, що "Юнацька спілка" як оформлена організація існувала в Чернігові з 1915 року. Ймовірно, що гуртки в Чернігові були в стадії організації і саме коло цього працював Елланський" [22, с.37].

Достеменно відомо, що в роки Першої світової війни на Чернігівській квартирі Елланських регулярно відбувалися зібрання на яких молодь обговорювала різні питання [23, с.13]. Ці дані можна доповнити

свідченнями отриманими ДПУ на допитах від заарештованого у справі СБУ у 1929 р. українського поета та перекладача А.В. Казки [24, с.199]. Він вказав, що В.М. Еллан-Блакитний увів його в гурток української молоді, котра ставила собі за мету вивчення літератури і культури рідного народу. У гурток входили хлопці і дівчата з різних навчальних закладів міста, переважно реалісти та гімназисти, не байдужі до питань української державності. Гурток української молоді з часом перетворився в Українську юнацьку спілку, з установкою на політичну боротьбу за українську національну республіку. Помітну роль в Спілці відігравали, окрім В.М. Еллана-Блакитного, брат і сестра Устименки, Віктор Коновал, реаліст Саєнко. Кількість членів Юнацької спілки А.В. Казка не назвав, однак зазначив, що якусь організовану силу вона собою являла, що видно хоча б з того, що в 1918 р. її члени виходили битися з червоними частинами під станцію Крути, але він у цьому участь не брав, натомість у Спілці читав доповіді з історії та літератури України [25, с.9-10].

Існують також документальні підтвердження існування Юнацької спілки у Чернігові у березні 1917 р. Інформаційне бюро чернігівських українських товариств з кінця березня 1917 р. провадило запис бажаючих до "Просвіти", Товариства українських поступовців та Юнацької спілки про що було вміщено повідомлення у "Черниговской земской газете" [5, с.118]. Отже, цілком ймовірним є існування осередку Юнацької спілки в Чернігові до Лютневої революції, оскільки в березні 1917 р. вона створила спільне інформаційне бюро з двома іншими впливовими українськими організаціями та вела роботу по залученню нових членів.

Ще однією стороною діяльності Братства самостійників стала його видавнича діяльність. 8 вересня 1916 р. братчиками було засноване легальне кооперативне видавництво "Вернигора". Його фундатором та багаторічним керівником був П. Кашинський. Значення цього видавництва проявилось вже в добу Української революції, коли воно поширювало в Україні агітаційно-пропагандистську літературу націоналістичного змісту [4, с.32]. Під час Першої світової війни "самостійники" почали видавати нелегальний друкований орган "Вільна думка" [8, с.16]. Згадка про нього міститься в "Життєписі-спомині" – посвяті В.Д. Отамановського М. Лизогубу, котрий загинув в бою під станцією Крути. У посвяті, зокрема, зазначається: "Бачу мов тепер, як замкнувшись в кімнаті п. К-ського [ймовірно, П. Кашинського – В.М.], друкуємо ми жаріючи ненавистю до гнобителів-чужинців сторінки самостійницького органу "Вільна думка", як закладаємо згодом В. Т-во В. [Видавниче товариство "Вернигора" – В.М.]" [26, с.2-8]. Примірник самвидавничого журналу "Вільна думка" за 31 грудня 1915 р. знайдено серед документів В.М. Еллана-Блакитного. В журналі, зокрема, піддавалася гострій критиці позиція українських партій соціал-демократів та соціалістів-революціонерів в національному питанні, яка визнавалася "зрадою української нації". Крім того в хроніці журнал інформував про утворення Ініціативного комітету по створенню української самостійницької спілки та подав її програму [22, с.35]. Вона включала три розділи: 1. національну програму, 2. соціальну програму та 3. тактику. Національна програма визначала кінцеву мету існування організації – створення незалежної суверенної української держави, котра мала включати всю етнографічну територію України. З цією метою якнайширше мала пропагуватися ідея незалежності української держави та організуватися безперервна боротьба за її реалізацію. Окремий пункт передбачав, що якщо в результаті Першої світової війни вся Україна або її частина опиняться в складі Росії, то організація боротиметься за здобуття національно-територіальної автономії, котра має стати етапом на шляху до здобуття в подальшому незалежної української держави. В соціальній програмі головною кінцевою метою була побудова соціальної держави. Найближчою ж метою визнавалося створення незалежної України як демократичної парламентської республіки з однопалатним парламентом, обраним на основі чотиричленної формули. Організація також боролася за громадянські свободи, відокремлення церкви від держави, безкоштовну освіту українською мовою, введення прогресивного прибуткового податку, розвинуте робітниче законодавство, гарантування права на працю, забезпечення селян землею за рахунок передачі панських, монастирських, царських та кабінетських земель, широке місцеве самоврядування, знищення класових і станових обмежень тощо. Тактика організації передбачала українізацію всього суспільного життя, боротьбу з "українофільством, що проповідує русофільські тенденції серед української демократії", контактування тільки з тими національними групами, котрі визнають право українського народу на незалежність та ведення активної боротьби з політикою денационалізації української нації, зокрема актуальною визнавалася тактика бойкоту російської культури на території України. Вперше ця програма була знайдена жандармськими органами на Катеринославщині восени 1915 р., однак зовнішніх проявів діяльності Ініціативного комітету чи Української самостійницької спілки так і не вдалося виявити [27, с.337-339; 28, с.228-230]. Таким чином, в національній програмі та тактиці ряд положень співпадало з описаними Р.С. Бжеським цілями та напрямками діяльності Братства самостійників. Вперше на цю подібність програм звернув увагу чернігівський історик В.М. Бойко у 1995 р., однак за браком інформації зазначив: "Можливо, тут існує якийсь зв'язок, але зараз нічого не можна стверджувати достеменно" [12, с.50].

Деяко змінені варіанти цієї програми, що датувалися пізнішим періодом і налічували не 22, а 21 пункт (у національній програмі зник пункт про мету діяльності організації у випадку, якщо в результаті Першої світової війни вся Україна або її частина опиняться в складі Росії) були віднайдені Ф.Г. Турченком. Так, у фондї Особливого відділу департаменту поліції Державного архіву Російської Федерації за 1916 р. зберігається копія "Програми і тактики Українського Самостійницького Братства". Ще один документ під назвою "Програма Братства самостійників" було виявлено в Державному архіві Київської області [6, с.208-209]. В.Ф. Солдатенко вказував, що "наявність даних документів зовсім ще не дає підстав про незаперечне свідчення існування відповідної організації. Це цілком міг бути підготовчий документ, ніколи і ніде не прийнятий". Однак В.Ф. Солдатенко припустився помилки при опрацюванні роботи Ф.Г. Турченка "Микола Міхновський: Життя і Слово" вказавши, що програма Ініціативного комітету була захоплена поліцією 1916 р. [9, с.105], а не восени 1915 р. як вказано у рецензованій роботі [6, с.208]. Порушена хронологія не

дозволила В.Ф. Солдатенку правильно оцінити віднайдені документи. На наш погляд, зміни в пунктах програми організації, а також те що програма 1916 р. видавалася не від імені Ініціативного комітету по створенню української самостійницької спілки, а саме від Братства самостійників якраз і засвідчує те, що вона пройшла процедуру розгляду і затвердження. Крім того, те що програма Ініціативного комітету була надрукована в "Вільній думці", що видавалася В.Д. Отамановським і М. Лизогубом в Києві, та була віднята в особистому архіві В.М. Еллана-Блакитного в Чернігові є одним з небагатьох документальних підтверджень тези Р.С. Бжеського про причетність зазначених осіб до діяльності Братства самостійників.

Підтверджують існування таємної організації української націоналістичної молоді в Києві спогади А.І. Франко-Ключко. В них вона подає фрагментарні відомості про свою участь в діяльності такої організації в період після Брусилівського прориву. Авторка мемуарів в той час працювала в Союзі міст під керівництвом Д. Дорошенка. Її було введено до згаданої таємної організації Л. Крижанівською. Метою цієї організації була боротьба за вільну та незалежну Україну. Товариство поширювало "Десять заповідей" М.І. Міхновського. На зібраннях учасники обговорювали плани діяльності та проектували напрями подальшої практичної роботи. На одному з засідань з промовою виступив "молодий офіцер", що звернув увагу на кризовий стан Російської імперії та існування унікальної можливості для повалення самодержавного ладу. Він вказав на необхідність якнайшвидшого найширшого створення осередків організації по містах і селах, серед усіх соціальних прошарків задля поширення національної свідомості, пропаганди та об'єднання [29, с.109-110]. На переконання Р.С. Бжеського А.І. Франко-Ключко тут розповідала не про Братство самостійників, а саме про одну з Юнацьких спілок в яких побратими поширювали самостійницькі націоналістичні погляди [4, с.32].

Р.С. Бжеський також залишив докладні відомості про діяльність Чернігівського відділення було пробудження національної свідомості, українізація суспільного життя, поширення ідей національної самостійності та необхідності поразки Російської імперії в Першій світовій війні. Виробленої соціальної платформи Братство не мало, тому часто на зборах відбувалися суперечки між "державниками та лівими". Братство мало постійний зв'язок з Києвом. Велике враження на братчиків справив прочитаний восени 1916 р. В.Д. Отамановським реферат на тему: "Економічна політика Росії супроти України" та дискусія на цю тему між ним та Є.Д. Онацьким. Юнацьку спілку братчики організували в другій половині 1916 р. Своїх представників вони провели до її керівних органів. До Юнацької спілки входило близько 30 членів, переважно учнів, що займалися самоосвітньою діяльністю в національному дусі. Крім того, Братство організувало бібліотеку, торгівлю українською літературою на базарі, лотерею на користь українських політичних в'язнів і влаштувало ряд читань рефератів на різні теми, наприклад, на тему необхідності бойкоту російської культури. Братство намагалося зав'язати контакти з ТУП, однак старше покоління стояло непохитно на засадах культурницької роботи, а можливість досягнення незалежності України вважала примарною. Після початку Української революції братчики в Чернігові збиралися ще двічі [1, с.286-288]. Керівника осередку В.М. Еллана-Блакитного, як зазначає Р.С. Бжеський проводом Братства самостійників було спрямовано для праці до УПСР, згодом у фракцію "Боротьбистів" і, зрештою, до комуністичної партії де він "стимулював появу та вміло підтримував т.зв. "хвильовистів". Далі Р.С. Бжеський вказує, що одразу після смерті В.М. Еллана-Блакитного в "Літературно-науковому віснику" з'явилися відомості про те, що він був членом Братства самостійників і що його було скеровано Братством для роботи серед більшовиків, і "дуже швидко після появи цих відомостей московська большевицька влада усунула поставленого нею пам'ятника В. Блакитному" [4, с.385]. Насправді стаття на яку посилається Р.С. Бжеський належала йому ж і була опублікована 1924 р. ще за життя В.М. Еллана-Блакитного, що суперечить положенню клятви братчиків відповідно до якої вони зобов'язувалися "не виявляти живих членів" організації навіть після того, як вона припинить своє існування. В статті дійсно йдеться про його участь у Братстві самостійників в Чернігові, однак нічого не говориться про направлення його братчиками для підпільної роботи в перерахованих політичних силах [1, с.286-288]. Крім того, пам'ятник В.М. Еллана-Блакитному було встановлено його друзями, а не "більшовицькою владою", а знищений він був не "дуже швидко після появи цих відомостей", а у 1934 р. [30, с.139] Виявлені неузгодженості можуть бути як свідомою фальсифікацією, так і наслідком браку інформації у мемуариста.

Таким чином, проведений огляд дозволив нам систематизувати наявні дані щодо діяльності Братства самостійників. Більшість фактів про цю організацію відомо нам з мемуарів та історичних робіт Р.С. Бжеського. Проведене дослідження підтвердило деякі положення його праць, а в окремих випадках довела наявність перекручень. На нашу думку, це пов'язано з намаганням автора дати якнайповнішу картину діяльності Братства самостійників за наявності неповних даних, оскільки зазначений автор не знаходився у керівних органах організації і став її членом лише у 1916 р. Можливо, він і був схильний до окремих перебільшень, проте документи засвідчують існування Братства самостійників у роки Першої світової війни. Так само підтвердилися свідчення Р.С. Бжеського про заснування напередодні Української революції осередку Юнацької спілки в Чернігові, що стояла на самостійницьких засадах, однак і тут він припустився помилки, вказавши, що організації Юнацької спілки по всій Україні створювалися з ініціативи Братства самостійників. Насправді ж незалежницькі групи у цій організації були представлені, однак вони мали обмежений вплив на її діяльність. Перспективами подальших досліджень є вивчення діяльності Братства самостійників після Лютневої революції 1917 р.

Джерела та література

1. Характерник. Згадки з минулого (1916-1921 рр.) / Характерник // Літературно-науковий вісник. – 1924. – Річник XXIII, Т. LXXXIII, Книжка VII-IX. – С. 285-298.
2. Х.Д. Братство самостійників / Х.Д. // Сурма. Видання закордонних частин ОУН. – 1949. – Ч. 8. – 15 червня. – С. 9-11.

3. Млиновецький Р. Історія українського народу: нариси з політичної історії / Р. Млиновецький. – Мюнхен: Українське наукове видавництво, 1953. – 643 с.
4. Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань. 1917-1918 рр; (Про що “історія мовчить”). В 2-х т. / Р. Млиновецький – Торонто: Друкарня Видавничої Спілки “Гомін України”, 1970. – Т. 1. – 573 с.
5. Бжеський Р. Присяга у соборі (публікація М. Андраде-Бжеської, В. Бойка, Т. Демченко) / Р. Бжеський // Сіверянський літопис. – 2015. – № 3 (123). – С. 111-121.
6. Турченко Ф. Микола Міхновський: Життя і Слово / Ф. Турченко. – К.: Генеза, 2006. – 320 с.
7. Робак І. Валентин Отамановський – борець за українську державність / І. Робак // Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія. – 2012. – Вип. 17. – С. 154-160.
8. Робак І.Ю. Валентин Отамановський – революціонер, вчений, організатор науки / І.Ю. Робак, З.С. Савчук. – Х.: Колегіум, 2013. – 184 с.
9. Солдатенко В.Ф. Ідейний опонент М. Грушевського (полемічні зауваги на полях книги Ф. Турченка “Микола Міхновський: життя і слово”) / В.Ф. Солдатенко // Український історичний журнал. – 2006. – Вип. 5 (№ 470). – С. 98-110.
10. Верстюк В.Ф. Українська центральна рада: період становлення / В.Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 2007. – Вип. 2 (№ 473). – С. 23-46.
11. Кот С. Валентин Отамановський / Сергій Кот // Крути. Січень 1918 року: док., матеріали, дослідж., кіносценарій / [Упоряд. Я. Гавриляк]. – К.: Вид. центр “Просвіта”, 2008. – С. 663-674.
12. Бойко В. Злам Еллана-Блакитного / В. Бойко // Сіверянський літопис. – 1995. – № 6. – С. 48-56.
13. Центральний державний архів України в м. Києві (ЦДАК України). – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 3275. – 1045 арк.
14. Листівки українських політичних партій між двома революціями (червень 1907 – початок 1917 рр.) / [Упоряд. Б.І. Корольов, І.С. Михальський]. – Луганськ: СУДУ, 1999. – 164 с.
15. ЦДАК України. – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 3700. – 426 арк.
16. Демченко Т. Син Чернігівщини – Роман Бжеський / Тамара Демченко // Сіверянський літопис. – 2009. – № 4. – С. 68-78.
17. ЦДАК України. – Ф. 336. – Оп. 4. – Спр. 36. – 281 арк.
18. Наумов С.О. Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. XIX ст. – лютий 1917 р.): Монографія / С.О. Наумов. – Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2006. – 344 с.
19. Соловей Д. Розгром Полтави: спогади з часів визвольних змагань українського народу 1914-1921 / Д. Соловей. – Вінніпег: Вид. Спілка Тризуб, 1974. – 207 с.
20. “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX- початок XX ст.): колективна наукова монографія: [В 3 ч.] / [Ред. В. Г. Сарбей]. – К.: Ін-т історії України, 1999. – Ч. 2. – 488 с.
21. Філоретова Л.М. Діяльність української учнівської організації “Юнацька спілка” в роки Першої світової війни // Проблеми історії України XIX - початку XX ст. - Ін-т історії України НАН України. - К., 2002. - Вип. 4. - С. 183 - 196.
22. Кодацький М. Нотатки до біографії Блакитного / М. Кодацький // Ні слова про спокій! Василь Еллан-Блакитний: Спогади. Матеріали / [Упоряд. М. В. Вовчик-Блакитна]. – Київ: Дніпро, 1989. – С. 23-43.
23. Брік Я. У матері Василя Блакитного (До 4-х роковин смерті Василя Блакитного) Я. Брік // Всесвіт. – 1928. – № 49. – С. 12-13.
24. Демченко Т. Аркадій Казка: поет розстріляного покоління // Сіверянський літопис. – 2010. – № 4/5. – С. 193-200.
25. Шварчук В. Винуватий, бо українець. За матеріалами слідчої справи № 4748 Одеського окривідділу ДПУ, ДАЧО, сп. 3208 / В. Шварчук // Сіверщина. – 2004. – 16 січня. – С. 9-10.
26. Злотополец В. Син України: іст. повість у 3-х ч. з ілюстр. та мапою / [Сюжет, опрацюв. та ред. Вал. Злотополець; компонували: І. Федів, В. Злотополец]. – К.; Кам'янець; Відень: Вернигора, 1919. – 223 с.
27. Гермайзе О.Ю. Матеріали до історії українського руху за світової війни // Український археографічний збірник. – К.: Друкарня Української Академії Наук. – Т. 1. – С. 271-354
28. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали / [Упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник]. – Мюнхен: Сучасність, 1983. – 510 с.
29. Франко-Ключко А. Іван Франко і його родина / Анна Франко-Ключко. – Торонто: Друкарня Видавничої Спілки “Гомін України”, 1956. – 130 с.
30. Лавриненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933: Поезія, проза, драма, есей / Ю. Лавріненко. – Париж: Instytut literacki, 1959. – 980 с.

Magas V. O. The Activity of the Samostiynyky Brotherhood in the Russian Ukraine in 1914 – February, 1917
The peculiarities of the Samostiynyky Brotherhood activity in the Ukrainian provinces of the Russian Empire are studied. The organization's existence, in particular, is still the subject of the scientific discussion of the domestic researchers because of the lack of the information about the organization. According to the evidence by R. Bzhesky, the activity of the Brotherhood was totally secret that based on the ideas of the Ukrainian nationalism. Taking into consideration the fact that the Brotherhood consisted of small number of the members, it did not create its own opened unions, but tried to propagandize its ideas among the newly created and active organizations by delegating its representatives there.

Key words: Samostiynyky Brotherhood, secret organization, Ukrainian nationalism ideology, Youth organization, Youth Union.

Магась В. О. Деятельность Братства самостийников в подроссийской Украине в 1914 – феврале 1917 гг.

Рассмотрены особенности функционирования Братства самостийников в украинских губерниях Российской империи. Сам вопрос существования организации до сих пор остается предметом научной дискуссии отечественных исследователей в связи с недостатком информации о ней. В соответствии со версией Г. Бжеского деятельность Братства была полностью секретной и основывалась на принципах идеологии украинского национализма. В связи с небольшим количеством членов, Братство не создавало собственных открыто действующих объединений, а пыталось пропагандировать свои идеи в новообразованных и уже действующих организациях, делегируя туда своих представителей.

Ключевые слова: Братство самостийников, тайное общество, идеология украинского национализма, молодежная организация, Юношеская союз.